

PORTRÉTY

PRŮKOPNÍK MODLITBY ZA JEDNOTU

V dějinách Kristovy církve můžeme občas zjistit nápadnou „duchovní“ posloupnost, která má mnohem větší vliv než posloupnost úřadu. Do takové posloupnosti patří i *Paul Couturier*. Ve snaze o sjednocení mezi římskokatolickou církví a pravým křídlem anglikánské církve dal belgický arcibiskup v Malines–Bruselu Désiré Josef kardinál Mercier popud k „Malínským rozhovorům“, které se konaly v letech 1921–1926 v jeho biskupském sídle, ale nedosáhl prakticky žádného úspěchu. Nyní byl prostý jihofrancouzský abbé povolán od Boha k tomu, aby se opět ujal této myšlenky ve větším rozsahu a uspíšil sjednocení víry s bratry z neřímských církví.

V roce 1926, kdy zemřel kardinál Mercier, strávil Paul Couturier, světský učitel v duchovním stavu v Lyonu, měsíc v benediktýnském priorátě v Amay (unionistický klášter, 1939 přenesený do Chevetogne, rovněž v Belgii). O rok později se stává „oblátem“ v tomto klášteře, který začal sloužit opětnému sjednocení církve a pěstovat východní liturgii.

Sotva tehdy někdo tušil, že tento útlý, tichý kněz s přátelskou, průzračně jemnou tváří je určen k tomu, aby vnesl plamen hořící lásky ke křesťanské jednotě do mnoha zemí. Přijal za své motto kardinála Merciera: „Abychom se sjednotili, musíme se navzájem milovat. Abychom se milovali, musíme se navzájem poznávat. Abychom se poznali, musíme se navzájem setkávat.“ Gouturier šel touto pokornou cestou, která zůstala kardinálovi uzavřena, s velkou opravdovostí, vírou a upřímností. Tím dokázal dvě další pravdy, které zdůrazňoval Mercier: „Veškerá svatost tkví v tom, že vezmeme Boha za slovo“ a „Skutečnost je Bůh, který ve vás roste“.

Čas přípravy

Půl století připravoval Bůh Paula Couturiera na jeho apoštolský úkol. Narodil se 29. července 1881 v Lyonu v poctivé středostavovské rodině. Sotva by kdo jiný lépe chápal bohaté tradice tohoto města a uváděl je do života s větší odpovědností než on. Miloval toto město mučedníků a světců, dějiště koncilů, zabývajících se sjednocením církví. Byl zvláštním ctitelem velkého lékaře, mučedníka a biskupa Ireneje, a proto, když se stal oblátem benediktýnského kláštera, přijal jméno „Benedikt Irenej“. (–) Na Ireneje, od roku 178 biskupa v Lyonu, udělala nesmazatelný dojem kázání Polykarpa ze Smyrny, žáka apoštola Jana. Při druhém sporu o termín Velikonoc se pokoušel pohnout římského biskupa Viktora ke shodě s maloasijskými křesťany. Jméno Irenej je pro Paula Couturiera symbolem skutečnosti, že „Východ přichází do Lyonu.“

Již v mládí se u Couturiera objevilo velké matematické nadání a sklon ke kněžství. Dostalo se mu odpovídajícího vzdělání. Ve velkém teologickém semináři se spřátelil s pozdějším farářem Laurentem Remillieux, jehož usilovná, činorodá snaha o dělnickou obec St. Alban v Lyonu byla pro tisíce pramenem duchovních podnětů a příkladem pro Couturiera.

Po svém vysvěcení (v roce 1906) byl abbé Couturier přijat do řádu svatého Ireneje, známého spíše pod názvem „kartuziáni“. Na katolické fakultě Lyonské

univerzity získal doktorát filozofie. Stal se profesorem matematiky na vysoké škole podřízené kartuziánskému řádu. Svůj učitelský úřad zastával nepřetržitě – s výjimkou čtyř válečných let – třicet roků.

Význačným rysem jeho charakteru byla věrná vytrvalost ve všem podnikání, velká rozhodnost, dar udržovat cenná přátelství a schopnost jít svou cestou v hluboké vnitřní samotě.

Odloučení bratři

K hlubšímu povolání přivedlo Couturiera teprve setkání s východním pravoslavným. V letech 1920–1921 prodělal ignaciánské exercicie, které vedl pater Valentin. Ten mu kladl na srdce péči o ruské křesťany, kteří v počtu 10 000 přišli do Lyonu a okolí. Postava jejich národního světce Serafima abbého fascinovala. Jeden pravoslavný biskup v Paříži později prohlásil: „Abbé Couturier byl našemu světcovi oddán se stejnou úctou jako svatým své vlastní církve. A nejsou velcí světci jako František z Assisi nebo svatý Serafim poukazem a pohnutkou ke sjednocení církví? Nejsou to bratři téže svaté, všeobecné církve? Nepřevyšují svou velikostí zdi, které nás rozdělují a o kterých se náš kyjevský metropolita Platon tak krásně vyjádřil, že „dosahují až k nebi“? Francouzský abbé si získal mnoho našich srdcí, v něm jsme se setkávali s otcovským a bratrským postojem, který římská církev jen zřídka projevuje vůči jinověrcům.“ V setkáních s ruskými pravoslavnými utečenci odkrýval Paul Couturier bohatou liturgii, teologické a duchovní hodnoty pravoslavné církve.

Tato setkání se dotkla středu jeho existence: jednak se ulekl schizmatu, tohoto rozštěpení víry trvajících už téměř tisíc let, které tak věrné Kristovy učedníky odděluje od centra katolicity, a za druhé toto odhalení nové skutečnosti vyžadovalo převýchovu jeho vlastního duchovního bratrství, aby bylo připraveno k jednotě, kterou požadoval Kristus.

Nástrojem, který podpořil tuto snahu, se stal oktáv modliteb za opětně sjednocení křesťanů. Tento týden modlitby začíná 18. ledna na svátek Nastolení sv. Petra v Římě (nyní Panny Marie, matky jednoty křesťanů) a končí 25. ledna, svátkem Obrácení sv. Pavla. Vznikl ze snah anglikána Spencera Jonese a amerického příslušníka episkopální církve Paula Watsona, který se později stal římským katolíkem. Lednový modlitební oktáv byl poprvé stanoven vyššími církevními kruhy anglikánské církve, ale kvůli nebezpečí konverze ke katolické církvi nebyl schválen částí, více zdůrazňující reformaci.

Když se Couturier dověděl o tomto modlitebním oktávu, usilovně se snažil, co nejvíce ho rozšířit mezi všechny křesťany. V roce 1933 uspořádal v Lyonu s paterem Valentinem třídní kázání o znovusjednocení. Od té doby se modlitební oktáv znovu začal těšit velké pozornosti katolíků a mnohých jiných církevních společenství. Z Lyonu se rozšířil nejdříve do jiných francouzských velkoměst a pak i do mnoha částí světa.

Couturier věděl, na čem záleží, aby zajistil modlitebnímu oktávu dobré přijetí: cíli, o kterém mluvil Kristus ve své velekněžské modlitbě, je třeba dát takovou výrazovou formu, se kterou by mohl souhlasit každý křesťan, ať už pochází z jakékoli náboženské tradice nebo prodělal jakýkoli vlastní vnitřní vývoj. Tato forma by měla všechny vnitřně uschopnit, aby se ve stejný čas všichni sjednotili v modlitbě: „Aby dal

Bůh viditelnou jednotu svého království tak, jak si ji sám přeje a jakými prostředky ji chce uskutečnit.“ Toto motto je pro Paula Couturiera naprosto rozhodující a od roku 1938 se objevuje v úvodu všech jeho výzev k modlitbě. Rok od roku se prováděly malé změny, jádro však zůstalo stejné. Někteří protestanté se modlitebnímu oktávu zpočátku vyhýbali. Později byl změněn na „Týden všeobecné modlitby křesťanů za křesťanskou jednotu“.

Modlitba znamená sjednocení

„Tato forma modlitby a za ní skrytý postoj“, píše katolický profesor teologie L. Richard (Lyon), „je katolíky bezvýhradně přijímána. Bezpochyby věří, že tato jednotu ve své podstatě je už dána a neporušeně uchována Kristem samým v jeho viditelné církvi, jejíž pastýřský úřad byl svěřen Petrovi a jeho nástupcům.“ Ale zároveň s pravoslavnými a anglikány vědí, že „je tato jednotu porušena a její paprsky zatemněny rozštěpením, za které jsou křesťané odpovědní“. Vědí, „že pouze Kristus, který se modlil, aby všichni byli jedno, je pravý původce jednoty svých učedníků“.

Změna výrazové formy vyžadovala vysvětlení. Couturier napsal článek „K psychologii oktávu modliteb“, který byl uveřejněn v prosincovém čísle roku 1935 časopisu „Revue apologétique“ a vyšel potom i v překladu v Americe a v Anglii. Článek měl velký ohlas i u protestantské strany. Dotud neznámý autor byl zbaven své izolace a jeho naléhavá výzva se stala předmětem celosvětového rozhovoru. Týden modlitby se vlastně prosadil spíše tím, že byl každý rok vždy pečlivěji připravován a prováděn a tím získal ustálenější formu.

Vývoj a rozšíření týdne modlitby za jednotu není ovšem jen dílem bystrého psychologa, ale je to spíše dílo člověka majícího zkušenosti s modlitbou, který zná moc modlitby znamenající ve své jednoduchosti a opravdovosti odevzdanost Bohu a vymizení všeho výhradně lidského.

Hlavní spis Paula Couturiera vyšel v roce 1944 (ještě anonymně) a byl v roce 1952 s autorovým jménem a biskupským schválením vydán znovu. Jeho název zněl krátce a výstižně: „Modlitba a křesťanská jednotu“. Jako cíl si stanovil: Ať se duše modlícího otevře pouze svrchované vůli Kristově a přijme jeho modlitbu za jednotu... „Pak se v nás modlí Kristus bez naší vlastní zátěže.“

Modlitba Páně „aby všichni byli jedno“ je taková, že každý křesťan může a musí prohlásit, že s ní souhlasí. Žádná jiná modlitba nevyzařuje větší žár, žádná jiná nám neumožňuje hlubší pochopení. Zde nás evangelium neodvolatelně zavazuje, abychom se sjednotili v modlitbě, aniž bychom se přitom vzdali svého vlastního přesvědčení, kteréhosi vážíme. A to dokázali křesťané nejrůznějších vyznání pomocí božské síly prorockého osvětlení uskutečnit. Všeobecná modlitba za jednotu křesťanů ve velkém rozsahu vyvolala mocnou, upřímnou, nezištnou modlitbu, spojující křesťany v jednotě, kterou požadoval Kristus.

Paul Couturier zavřel oči navždy dne 23. března 1953. Kardinál Gerlier, lyonský arcibiskup a primas staré Galie, nazval tohoto prostého kněze a člověka „vynikajícím služebníkem církve“ a „jménem církve“ mu u jeho hrobu poděkoval.

Geoffrey Curtis (1953)

„MNICH VÝCHODNÍ CÍRKVE“

Čtenáři francouzské teologické literatury se jistě setkali s publikacemi či články tajemně podepsanými „Moine de l'Eglise d'Orient“. Už v recenzi jeho prvního dílka říká P. Bouyer: „Zahod'te všechny těžké a upovídané knihy a čt'ete tuto...“ (Collectanea Cisterciensia 1960/3). Kdo byl tento mnich?

Tisk přinesl zprávu, že v sobotu 29. března 1980, v den, kdy východní církev slaví vzkříšení Lazara, zemřel v Londýně *P. Lev Gillet*. Pohřební obřady se konaly v řecké pravoslavné katedrále. Homilii pronesl metropolita Antony Bloom.

Louis Gillet se narodil 8. srpna 1893 v St. Marcellin (Isère, Francie). Vzdělání získal v Grenoblu, Ženevě, kde byl žákem Claparedovým, a v Paříži, kde navštěvoval přednášky Bergsonovy. 1914 byl mobilizován a krátce na to Němci zajat. V zajateckých táborech navázal hluboká přátelství s Rusy. Naučil se rusky a začal studovat ruskou literaturu; zejména jej okouzluje Dostojevský. Po válce se vrátil do Francie a rozhodl se pro mnišský život. Do kláštera vstoupil v benediktinském opatství Farnborough v Anglii. Byla to francouzská komunita, kterou tehdy vedl slavný, dom Cabrol.

Dvacátá léta byla dobou, ve které uniatský arcibiskup Ondřej Šeptyckij, hluboce zasažen beznadějným a bolestným osudem ruských emigrantů, vyvíjel intenzivní činnost, jejímž cílem bylo vytvoření slovanského mnišstva, ve kterém viděl jedinou naději pro vzkříšení Ruska. Při svých návštěvách benediktýnských klášterů navštívil i Farnborough a setkal se s bratrem Ludvíkem. Byl to začátek, rozhodující orientace pro mladého mnicha.

Krátce po složení jednoduchých slibů byl bratr Ludvík poslán do Říma, aby v ateneu sv. Anselma studoval filozofii. Svůj pobyt využíval i pro navázání kontaktů; spřátelil se s Papinim a mnoha jinými osobnostmi. V této době tam přišel jako profesor dóm Lambert Beauquin. Spřátelili se a spolu s dalšími vytvářeli aktivní prostor pro další ekumenickou budoucnost. Vytvořili předpoklady pro vznik ekumenického střediska v Amay.

Roku 1923 se dom Gillet vrátil do Farnborough, kde měl složit slavně sliby. Avšak z dopisu, který napsal L. Beauquinovi lze vytušit, v jakých nejistotách se ocital. Pociťoval velmi silně smysluplnost skrytého života pro Boží království v modlitbě a práci, ale na druhou stranu viděl ve svých životních okolnostech a vztazích posláním či charisma k práci pro jednotu církve: „Mám považovat za iluzi tuto vášnivou potřebu, kterou zakouším, totiž pracovat pro jednotu a – to by bylo největší štěstí – trpět pro jednotu a dát za ni svůj život ... zakouším touhu sloužit a nemohu se odloučit od myšlenky na Rusko a od veliké katolické vize jednoty.“ Toto pociťuje jako svou hřivnu i milost a hledá vhodnou vnější realizaci svého konkrétního povolání: buď věčné sliby v benediktýnské komunitě nebo spolupráci s metropolitou Ondřejem. Uvažuje i o tom, že se zřekne svého „ruského snu“, avšak ví, že „nestane-li se Rusko pro mne objektem praktické aktivity, nebudu nikdy moci učinit je ani objektem studií“.

Koncem července 1923 se otec Gillet rozhodl: vstoupím do monastýru Uniov, který založil metropolita Ondřej Šeptyckij. Stal se tedy mnichem studitou pod vedením igumena otce Klimenta, bratra metropolity Ondřeje. V září přišel do Lvova (tehdy

ještě polského), o měsíc později složil definitivní sliby a přijal jméno Lev; brzy na to byl vysvěcen na jáhna a kněze.

Otec Lev vypráví o historii založení Uniova: „Tato historie studitů je nesmírně zajímavá: pět venkovanů se jednoho dne dalo dohromady, bez kněze, bez vědomí církevních autorit, aby žili evangelijním životem. Když se to dověděl metropolita, povzbudil je a zakoupil jim pozemek. Otec Kliment uznal za možné přijímat pravoslavné do katolického monastýru, aby se zde účastnili mnišského života, aniž by se museli stát katolíky. Otevřela se odvážná, zajímavá a snad pro jednotu plodná cesta: cesta klášterů, v nichž žijí společně pravoslavní s katolíky.“

Zde otec Lev prožívá to, co vždy miloval: tep západního benediktýnství i blízkost Ruska, které ho neodolatelně okouzlo.

Roku 1925 dostal dom Beaudin listem Equidem Verba od Pia XI. povolení založit středisko formace pro dílo nového unionismu. Při příležitosti konferencí, které otec Beauduin pořádá, promluvil i otec Lev. Předložil zde velmi zajímavou tezi o zvláštním postavení ruské církve k církvi římské: „Rusko v době svých křesťanských počátků bylo ve společenství s římskou církví. Později pod vlivem byzantských prelátů, kteří přišli administrovat ruské diecéze, a pak následkem tatarských invazí, které po staletí izolovaly Rusko od západního světa, se ruská církev odcizila církvi římské (...) Ale nedošlo k odtržení. Zatímco si Řím a Cařihrad vyměňovaly anathemata, Řím nikdy oficiálním aktem nevyloučil ruskou církev z lůna katolicity a ruská církev, jako církev, nikdy oficiálně nedeklarovala, že se odlučuje od církve římské. Při žádné události, žádném jménu či dějinném datu se nemůže říci: zde začalo odloučení mezi Ruskem a Římem.“

Den na to měl další přednášku, ve které analyzoval mnišský podíl na díle jednoty: „Jednota církví je ideál tak absorbující, že lidé Bohem povolání mu zasvěcují celý život. (...) Drží se autentického věroučného učení církve, odmítají angažovat se v míněních a diskusích škol: spíše než aby se vrhali do matoucích polemik, pokoušejí se ukázat shodu patristických tradic východních a západních a osvětlit staré společné dědictví křesťanů dnes nešťastně rozdělených“ Tyto mnišské komunity otvírají možnosti realizace různých povolání, ať už aktivních či kontemplativních.

A tak lze na této duchovní rovině přiřadit otce Lva k těm, kteří se podíleli na založení dnešního Chevetogne, i když nikdy nebyl členem této komunity. Zakrátko po založení komunity začala vycházet revue Irénikon a P. Lev byl z těch, kteří do ní aktivně přispívali. V prvních číslech publikoval svoje přednášky o Vladimíru Solovjovovi, který mu byl nesmírně blízký. Rozvíjí zde už vzpomenutou tezi o vztazích mezi Ruskem a Římem a ukazuje, jak se Solovjov spojil s římskou církví, aniž si kdy pomyslel, „že toto spojení implikuje povinnost opustit ruskou pravoslavnou církev. Nepřestal se považovat za jejího syna, (...), domníval se, že pro jednotu může udělat víc, když zůstane ve své rodné církvi, byl přesvědčen, že katolicismus není identický s latinismem, a že proto, aby se stal katolíkem, ruský pravoslavný nemusí nic obětovat ze své kázně, liturgie, tradic. Solovjov věřil v možnost být katolíkem a přitom neopustit ruskou pravoslavnou církev a Řím, informován, o situaci, mu to nevymlouval“ (Irénikon 1926 (1). K Solovjovově postavě se vrátil ještě v roce 1953 ve sborníku věnovaném L. Beauduinovi: „Je jasné, že Solovjov nikdy nemyslel

na ‚konverzi‘, či na ‚přestup‘ nebo na ‚re–unii‘. Chtěl poznávat, potvrzovat, deklarovat a slavnostně vyznávat jednotu, která podle něho již existovala.“

V Nice byl ekumenický život spjat se jménem Gérarda van Caloena, jehož hlavním zájmem byli ruští emigranti a východní církve, Požádal proto metropolitu Šeptyckého, aby mu na nějaký čas poslal otce Lva na pomoc, protože uznával jeho speciální povolání pracovat mezi Rusy. O svém přemístění otec Lev píše: „Přejí si (metropolita a igumen), abych pracoval na tomto poli a rozvíjel svůj duchovní život ve smyslu ‚starectví‘, ve velké svobodě, ale v chudobě a absolutní pokoře, bez vnější okázalé činnosti, bez ‚práce pro jednotu‘, abych se jednoduše pokoušel dosáhnout ‚neustálé modlitby‘ a abych se dal Rusům – stal se ‚univerzálním bratrem‘ podle představy Foucauldovy.“

„Můj program je jednoduchý: věnovat každý den dvě hodiny vnitřní modlitbě; celebrovat (co nejčastěji) všechny hodinky východního mnišského officia v kostele s liturgií, dodržovat ruskou askezi (vstávat v noci, stálou zdrženlivost, přísný půst v pátek atd.), jejich víru i způsob života (...) Usmíváte se, když čtete tento krásný program a říkáte si, jak jsem ještě daleko. Vím to (...) Ale přesto mám reálnou touhu po lásce. Proto metropolita věří, že se o to mám pokusit. Budu úplně bez peněz. Metropolita si přeje, abych byl chudý jako nejchudší z Rusů. Věř, že požehná-li Bůh mému úsilí, snad se jeden či dva Rusové budou chtít ke mně připojit a vést stejný život jako já. Vidíte, že to není žádná konkurence Amay. Ti, kteří půjdou se mnou, nebudou určeni pro intelektuální a apoštolský život ‚mnichů unie‘, ale budou se pokoušet vytvořit ‚společenství práce‘ – to je forma klášterů v současném sovětském Rusku: dělníci pracující mimo (zdi kláštera), ale pokoušející se žít společně evangelium.“

Metropolitovi Šeptyckému nešlo o zakládání klášterů shora, ale o vznik spontánních společenství. „Chtěl, aby se ze středu ruské emigrace spontánně zrodil mnišský život, skutečně ruský, podle Serafima Sarovského, ne à la benedictine (...), ale ‚fraternita‘ zároveň velice svobodná a pod vlivem Ducha. Víc evangelismu než ritualismu.“

Situace ruských emigrantů v Nice byla děsivá: bída, beznaděje, demoralizace. Přes všechnu počáteční nedůvěru se otec Lev dal do práce s vnitřním zápalem jemu vlastním. V dopise jednomu mnichovi z Amay píše: „Pokud jde o mne, bydlím dva kilometry od Nice, v domku, kde jsem si pronajal dvě místnosti a chodbu. Ubytoval jsem v tomto malém bytě sedm Rusů, muže i ženy (všichni pravoslavní), kteří potřebovali hmotnou pomoc, – společně s nimi jím; v létě spím na zemi v zahradě a nyní spím na zemi v rohu kuchyně. Pokud jde o manuální práci, pomáhám jednomu dělníkovi, elektrikáři, starému gardovému důstojníkovi, je to úplný typ Dimitrije Karamazova (...) nesmírně sympatický. Pokud jde o peníze, žijeme ze dne na den (...) Když vám to vyprávím, není to proto, abyste mě obdivoval, ale proto, abych vám objektivně popsal naše úsilí – a abychom děkovali Bohu, který nám dal příležitost přiblížit se trochu evangeliu.“ O něco dále v tomtéž dopise, po vylíčení svého pojetí mnišství, otec Lev pokračuje: „Stále více si myslím, že mé vlastní povolání není povolání konstruktivní, ale spíše povolání prohry; pravděpodobně je budu muset uskutečnit úplně sám a anomálními cestami. Chtěl bych dosáhnout stupně pokory, kterého jsem ještě nedosáhl, a vzít na sebe utrpení mnoha jiných lidí (...) Nemohu vám ani říci, jak se cítím vzdálen od farářů, kostelů, klerikalismu, teologie a morálky

seminářů (...) a od života latinských klášterů (...) rituálních gest (...) uspokojení nacházím jedině v evangeliu. A chci vám prozradit tajemství. Zítra svléknu církevní hábit, abych se stal úplně dělníkem a cele se věnoval svému povolání. Cítím, že jako dělník spíše naleznu Krista (...) Chci nacházet Krista v lidech, skrze lidi a jejich prostřednictvím.“

Tak pomalu uzrávalo i jeho rozhodnutí, které uskutečnil během roku 1928, vstoupit do svátostného společenství s ruskou pravoslavnou církví, aniž pře trhal pouta s metropolitou Šeptyckým. Ona „dvojitá příslušnost“, Solovjovova se pro něj stala druhem mystiky. Vydal se tedy touto cestou. Při jedné návštěvě u metropolity Eulogia v Paříži řekl: „Především jsem, otče, východního obřadu: nic mi nebrání, abych s vámi koncelebroval“. Metropolita svolil a na druhý den v Clamart koncelebrovali. „Od nynějška“, řekl mu metropolita, „se můžete považovat za pravoslavného.“ Od této doby bydlel v pravoslavném Institutu Saint-Serge v Paříži. Koncem listopadu 1928 napsal v jednom dopise: „Nevím, co se o mně může říkat, ale je mi to jedno. Moje současná situace je tak komplikovaná, že to téměř nikdo nemůže pochopit. Ani já sám vám to nemohu vysvětlit. Omezím se na toto: 1. Spolupracuji s pravoslavnými – Rusy a jsem v liturgickém společenství s církvemi, které pocházejí z moskevského patriarchátu; 2. je nepřesné říkat, že jsem ‚přešel z katolictví k pravoslaví‘, neboť za prvé jsem nepřestal vyznávat katolickou víru, a ani ústně či písemně jsem nestvrdil žádnou dogmatickou výpověď, která by v sobě zahrnovala popření nějakého článku víry, který vyznává latinský Západ a nikdo se mnou nedělal ‚obřad sjednocení katolíka s pravoslavím‘, který je zatím nutný u Rusů; a za druhé jsem se nezavázal poslušností nějaké ruské hierarchii a ani metropolita Ondřej nebo otec Kliment mě nevyhloučili ani nepotrestali, domnívám se, že moje kanonické pouto ke Lvovské eparchii a k lávře v Uniově nebylo přetrženo; 3. zůstávám ve vztahu s metropolitou Ondřejem, který nepřestal být ke mně dobrý a kterého stále ctím jako otce.“ Tento postoj si zachoval až do smrti.

V Paříži jako předtím v Nice se otec Lev zajímal o nejubožejší a vyděděné. Za války se však musel uchýlit do Anglie, ale ani tady nezhálel. Velmi přispěl k založení pravoslavného střediska svatých Albána a Sergia. Toto středisko spojovalo ve vzájemném přátelství a poznávání pravoslavné a anglikány. Otec Lev zde až do smrti aktivně pracoval a přispíval do revue *Sobornost*, kterou vydávali. Také přednášel na anglických univerzitách v Birminghamu, Londýně a Oxfordu.

V centru jeho zájmu byly i vztahy křesťanů a židů. Také cestoval, nikdy však ne nadarmo; v Libanonu například pomáhal mladé mnišské pravoslavné komunitě apod.

Po roce 1928 ustaly přímé styky otce Lva s Chevetogne. Byly opět navázány r. 1947. Otec Lev tehdy napsal do *Irénikon* článek o Ježíšově modlitbě, kterou nazývá „srdcem pravoslaví“ (vytrvale opakovaná slova z evangelia: „Ježíši, synu Davidův, smiluj se nade mnou“ – p. r.) a pro niž hořel velikým zápallem. Po vytvoření edice „*Livre de Vie*“ otec Lev přispíval pravidelně. Jeho dílka jsou dnes neodmyslitelná od studia pravoslaví a duchovního života. Zde je jejich stručný přehled: *Ježíš, prosté pohledy na Spasitele* (1960), *Přítomnost Kristova* (1961), *Podoba světla* (1966), *Láska bez hranic* (1971), *Budou se na tebe dívat* (1975), *Holubice a beránek* (1979).

Otec Lev tedy zemřel. Odešla nezapomenutelná postava duchovního člověka a ekumenického pracovníka. Je však třeba zamyslet se nad odkazem tohoto mnicha a nad jeho „osamocenou cestou“, jak sám nazval ve třicátých letech svoje poslání.

O. Rousseau, Irénikon 1980/2